

Cavallers refinats i grangers cavallerosos: sobre la traducció d'una discussió moral a *Emma*, de Jane Austen

Alba Dedeu Surribas
Traductora
adedeu@hotmail.com

Resum

Un aspecte molt interessant de l'*Emma* de Jane Austen són les discussions que s'hi troben entre els dos personatges principals respecte a la noció del *gentleman*. En aquest article es detalla el procés de la traductora per traduir uns quants termes problemàtics en una d'aquestes discussions, que es va basar en l'anàlisi de les posicions morals de cada personatge i les seves discrepàncies sobre el «cavaller ideal», per mirar de reproduir acuradament aquests matisos en la traducció.

Paraules clau: gentleman; cavaller; refinament; gentileza; Austen; Emma; Knightley.

Abstract. *Refined gentlemen and gentlemanly farmers: about the translation of a moral discussion in Jane Austen's Emma*

A very interesting aspect in Jane Austen's *Emma* are the discussions that take place between the two main characters concerning the notion of 'gentleman'. This article describes the process used by the translator to translate several problematic terms in one of these discussions, which was based on the analysis of the moral positions of each character and their diverging views on the 'ideal gentleman', in order to try to accurately reproduce these shades of meaning in the translation.

Keywords: gentleman; refinement; gentility; Austen; Emma; Knightley.

Al primer paràgraf d'*Emma* se'ns presenta l'heroïna com una noia «bonica, intel·ligent i rica, amb una llar confortable i un temperament alegre». D'entrada sembla que ens presentin la protagonista perfecta, però al final de la primera pàgina ja se'ns avisa que «els veritables mals de la seva situació» són que pot fer un xic massa el que vol i que té tendència a pensar un xic massa bé de si mateixa. Jo hi afegiria, a aquesta curta llista de defectes, les dues coses que permeten el desplegament de la novel·la en tota la seva riquesa, ironia i complexitat: primer, la seva

afició a l'art d'ajuntar parelles, a fer de mitjancera sentimental per als seus amics solters; i segon, que l'Emma té un criteri una mica qüestionable, i diguem-ne una mica superficial, per jutjar les persones.

El seu primer experiment a l'hora d'ajuntar parelles té tant d'èxit, segons ella, que ha de ser el primer de molts, de tan rodó que li ha sortit: la seva institutriu i amiga —gràcies en bona part a ella, segons se'ns diu—, s'ha casat amb el senyor Weston. El nuvi té el vistiplau decidit de l'Emma, que hi pensa en aquests termes: «era un home de caràcter irreprotxable, fortuna còmoda, edat apropiada i maneres agradables.»

Segons aquesta enumeració de qualitats, el criteri de l'Emma sembla força decent. En primer lloc hi posa el caràcter, i podem suposar que aquí hi inclou els valors, les creences, uns principis que han de regir la manera d'actuar, etc. A mitja llista hi posa la fortuna i l'edat. Sobre la fortuna, Jane Austen deixa clar en gairebé totes les seves novel·les que el matrimoni per amor és l'ideal al qual convindria aspirar, però no té cap dubte que una tria raonable passa també per considerar els aspectes materials i la posició de la persona estimada. Aquest punt de vista, evidentment, tenia una raó de ser important, i Jane Austen coneixia prou bé els riscos que corria una dona que es casava d'una manera imprudent, sobretot quan no estava preparada per guanyar-se la vida tota sola.

Però, què se'n fa de l'últim punt de la llista, el de les «maneres agradables»? Aquí, l'Emma les posa en darrer lloc, com si volgués dir que en el fons no tenen tanta importància. Primer de tot és el caràcter; i, si a més a més el senyor té una bona renda i no és gaire vell, la «cirereta del pastís» és que sigui ben plantat i refinat, sàpiga vestir, sigui un bon conversador, toqui bé el piano i sàpiga tractar les dones amb la cortesia deguda.

I aquí és on l'Emma prova d'enganyar-nos, tot i que no se'n surt, perquè no hem d'avançar gaire en la novel·la per veure que, de les quatre bondats, la que posa sempre en primer lloc quan jutja els altres són les maneres, i no només les posa primer, sinó que les converteix en un requisit indispensable per decidir si un home és un cavaller o no, o, de manera més general, per decidir si una persona és més o menys respectable.

És per això que l'Emma és gairebé incapaç de tolerar la presència del senyor Martin, que, en les seves paraules, «amb tot el seu seny i els seus mèrits, no és res més que [un granger]», i que, per tant, té tots els defectes atribuïbles a aquesta espècie: és vulgar, poc agraciat i privat de distinció, i, pobre senyor Martin!, «tenia l'aspecte d'algú que no sabia què eren, les bones maneres». I això, en el món moral de l'Emma, és un defecte inadmissible, i el motiu pel qual, quan en Robert Martin demana la mà de la seva amiga Harriet, l'Emma interfereix, d'una manera no tan subtil com ella voldria creure, perquè la noia el rebutgi.

És aquesta interferència seva, de fet, el que porta a una discussió que em sembla essencial en la novel·la, perquè condensa una diferència de perspectives que es desenvolupa paral·lelament a la trama i en manté la tensió: el desacord entre l'Emma i el senyor Knightley sobre la veritable natura de l'elegància o la gentilesa de les persones. Ja veieu que faig servir més d'una paraula per donar una idea del que vull dir, perquè em temo que amb una sola paraula, sigui elegància o gentilesa, no

n'hi hagi prou perquè s'entengui exactament de què parlo. I com que la necessitat d'aclarir i transmetre aquest concepte és precisament una de les coses que em va fer pensar més i em va portar a reflexions més interessants, em concentraré a explicar com vaig traduir un punt concret d'aquesta discussió, i per què.

L'Emma i el senyor Knightley discuteixen, doncs, si el senyor Martin és un cavaller, un simple granger o alguna cosa intermèdia, i, d'altra banda, si la Harriet és una ximpleta amb massa pretensions o una noia tan maca i tan prometedora que és superior al senyor Martin tot i ser pobra, ignorant i filla il·legítima de no se sap qui.

Pel que fa a la Harriet, les posicions dels dos personatges són més clares, i, pel que fa a la traducció, menys problemàtiques. El senyor Knightley considera que la Harriet és una noia maca i afable i poca cosa més, que farà bé casant-se amb un home assenyat com en Robert Martin perquè ell serà la bona influència que necessita el seu caràcter poc ferm per anar pel bon camí. Per a l'Emma, en canvi, dir que la Harriet és una ximpleta és injust, perquè, en paraules seves, «no és una noia intel·ligent, però té més seny del que us penseu». La cosa important per a l'Emma, de totes maneres, la cosa que fa que siguin legítimes les ambicions de la Harriet de fer un gran casament, és que és una noia d'una bellesa extraordinària i d'una gran dolcesa, molt humil i amb «una gran predisposició a trobar agradables els altres.»

I aquest, en resum, és el decàleg de l'Emma per trobar l'esposa perfecta, fins al punt que recomana al senyor Knightley que, si mai s'hagués de casar, la Harriet seria la seva esposa ideal. Podem dubtar que l'Emma sigui del tot sincera, però la qüestió és que els arguments que fa servir per defensar la seva interferència i les aspiracions de la seva amiga són aquests. I és llavors, en sentir-la dir això, que el senyor Knightley s'indigna, força justament, i pronuncia una de les seves frases més memorables: «T'asseguro, Emma, que sentir-te abusar així de la teva intel·ligència gairebé em fa donar-te la raó. És millor no tenir enteniment que fer-lo servir malament, com fas tu.»

Pel que fa a la discrepància sobre la Harriet, doncs, la traducció presenta pocs problemes. L'Emma parla de «her good-nature», el senyor Knightley diu que és «good-tempered»; s'insisteix sobre «the sweetness of temper and manner» de la Harriet, etcètera.

És quan comencen a discutir el caràcter del granger que sorgeix algun problema. Per començar, l'Emma, en l'original, diu:

—[...] as to my letting her marry Robert Martin, it is impossible; she has refused him, and so decidedly, I think, as must prevent any second application. [...] I will not pretend to say that I might not influence her a little; but I assure you there was very little for me or for any body to do. His appearance is so much against him, and his manner so bad, that if she ever were disposed to favour him, she is not now. I can imagine, that before she had seen any body superior, she might tolerate him. [...] But the case is altered now. She knows now what gentlemen are; and nothing but a gentleman in education and manner has any chance with Harriet.

I la resposta del senyor Knightley és la següent:

—Nonsense, errant nonsense, as ever was talked! [...] Robert Martin's manners have sense, sincerity, and good-humour to recommend them; and his mind has more true gentility than Harriet Smith could understand.

Bé, aquí tenim dues discrepàncies: en primer lloc sobre la definició de *gentleman* o «cavaller», i en segon lloc sobre la definició de *manner* o *manners*, les maneres. En l'original, l'Emma diu: «She knows now what gentlemen are; and nothing but a gentlemen in education and manner has any chance with Harriet.»

Tot i que en general l'Emma sembla convençuda que ella és l'única que coneix les virtuts inqüestionables de l'autèntic *gentleman* britànic, com podríem creure llegint la seva primera afirmació categòrica, «She knows now what gentlemen are» (el *gentleman* amb majúscules, com si diguéssim), potser es traeix una mica a si mateixa quan, en la mateixa frase, se sent obligada a especificar que res que no sigui un cavaller «in education and manner» té cap possibilitat amb la Harriet.

Però amb la seva resposta, el senyor Knightley la desconcerta capgirant els paràmetres de la discussió, afirmant que «Robert Martin's manners have sense, sincerity and good-humour to recommend them» i afegint, amb la seva contundència característica, que «his mind has more true gentility than Harriet Smith could understand». És a dir, que el senyor Knightley rebutja les definicions de l'Emma, però conserva deliberadament la terminologia d'ella per aplicar-hi les seves pròpies definicions: que «les maneres» que defineixen un *gentleman* són les que posen de manifest virtuts interiors com la sinceritat i el seny; i que la «*true gentility*» no consisteix pas a parlar i a moure's amb un aire distingit, com pensa l'Emma, sinó en el fet de pensar en els sentiments dels altres i a actuar amb generositat, rectitud i sentit de l'honor; una sèrie de coses que la Harriet, i de fet també l'Emma, són incapaces de veure, perquè estan massa engegades amb la seva idea pobra i superficial del que és un cavaller.

La meua traducció del terme *true gentility* és «autèntic refinament», i vull explicar per què. Hauria pogut traduir-lo per «autèntica gentilesa», entenent «gentil» no pas segons la definició que se li dona normalment (segons l'accepció pertinent del DIEC2, 'De maneres delicades, plenes de gràcia i cortès'), sinó com un sinònim de «noble». I aquesta noblesa tampoc no és la noblesa en el sentit més superficial, la de l'estirp, la sang blava i la riquesa, sinó la que Dante definia com la noblesa de l'ànima i les virtuts interiors: «È *gentilezza dovunque è vertute*» (*Convivio*, IV, *Canzone Terza*, v. 101). Per tant, «gentilesa autèntica», hauria estat una bona traducció; però, si em vaig acabar decantant per «refinament autèntic», va ser perquè vaig considerar que, si el senyor Knightley adoptava deliberadament la terminologia de l'Emma per allisonar-la amb les seves pròpies definicions, la paraula «refinament» era més precisa i menys equívoca, per als lectors d'avui, que la paraula «gentilesa», que teòricament s'acosta més a la idea del cavaller que defensa el senyor Knightley. Sobretot tenint en compte que, immediatament després que el senyor Knightley respongui d'aquesta manera, lle-

gim el següent: «Emma still thought herself a better judge of such a point of female right and refinement than he could be». És a dir, que l'Emma no accepta la definició que ell li acaba de donar, que és la del cavaller eminentment espiritual i moral, sinó que continua insistint que l'essència cavallerosa consisteix en les gràcies personals, la galanteria i la bona planta, i, si pot ser, una armilla i un vestit fets pels millors sastres londinencs. En definitiva, el cavaller refinat.

Va ser tenint en compte tot això, després de fer aquest esforç per distingir els sistemes morals dels personatges i trobar un criteri de traducció que els reflectís amb tanta precisió com fos possible, però conservant a la vegada la fluïdesa i la tensió de l'original, que em vaig posar a traduir els conceptes morals que apareixen en aquesta discussió. Aquesta és la meua traducció del diàleg esmentat:

—[...] pel que fa a *deixar* que la Harriet es casi amb en Robert Martin, tal cosa és impossible; ella l'ha rebutjat, i d'una manera tan decidida, em sembla, que impedirà un segon intent. [...] no negaré que potser la vaig influenciar una mica, però us asseguro que era molt poc el que jo o qualsevol altra persona havia de fer. L'aparença d'ell és tan desfavorable, i les seves maneres tan pèssimes, que si mai la Harriet l'havia apreciat, ara no pot fer-ho. Puc entendre que abans d'haver vist ningú millor el tolerés. [...] Però ara les coses han canviat. Ara la Harriet sap el que és un cavaller; i ningú que no sigui un cavaller en educació i maneres no té cap possibilitat amb ella.

—Bestieses, bestieses ridícules com no s'han dit mai! —va cridar el senyor Knightley—. En les maneres d'en Robert Martin hi ha sensatesa, sinceritat i afabilitat per fer-les dignes d'elogi, i la seva ment té més refinament autèntic del que la Harriet Smith seria capaç d'entendre.

Em sembla que amb aquest exemple n'hi ha prou per fer-se una idea del procés que vaig seguir, i espero que hagi arribat a transmetre una mica per què el debat sobre «l'autèntica naturalesa d'un cavaller» entre l'Emma i el senyor Knightley em sembla un dels passatges més profunds i apassionants d'aquesta novel·la i de l'obra de Jane Austen.